

STUDIA
GEO
HISTORICA

NR 04|2016 ROCZNIK HISTORYCZNO-GEOGRAFICZNY

Fundacja Centrum GeoHistorii • Instytut Geodezji i Kartografii • Instytut Historii KUL
Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych US • Zespół Historii Kartografii przy Instytucie Historii Nauki PAN
Biblioteka Główna Uniwersytetu Szczecińskiego

STUDIA GEOHISTORICA. Rocznik historyczno-geograficzny

Redakcja

Bogumił Szady (redaktor naczelny), Beata Konopska, Radosław Skrycki,
Tomasz Związek (sekretarz redakcji), Tomasz Panecki

Redakcja językowa i korekta

Konrad Byzdra

Tłumaczenia

autorzy, Julia Szotysek

Rada Naukowa

Zdzisław Budzyński (Rzeszów), Andrzej Janeczek (Warszawa), Tomasz Jurek (Poznań),
Keith Lilley (Belfast/Wielka Brytania), Andrew Pernal (Brandon/Kanada), Tadeusz Siwek (Ostrawa/Czechy),
Rostysław Sossa (Kijów/Ukraina), Grzegorz Strauchold (Wrocław), Robert Šimůnek (Praga/Czechy)

Recenzenci tomu 4

Wojciech Chudziak, Martyna Deszczyńska, Zbigniew Górczak, Maria Jankowska, Iwona Jażdżewska,
Andrzej Klonder, Anna Kołodziejczyk, Andrzej Kopiczko, Małgorzata Elżbieta Kowalczyk,
Adam Kozak, Joanna Kumor-Mielnik, Mieczysław Kunz, Dariusz Lorek, Wojciech Mielewczyk,
Grzegorz Myśliwski, Wiesław Nowosad, Piotr Pabjanek, Marek Radoch,
Małgorzata Rutkiewicz-Hanczewska, Francesco Somaini, Péter Szabó, Piotr Werner, Filip Wolański

Redakcja map

autorzy, Tomasz Panecki

Adres Redakcji

Fundacja Centrum GeoHistorii
Redakcja Studia Geohistorica
05-082 Stare Babice, ul. Gen. Tadeusza Kutrzeby 4

Strona internetowa

studiageohistorica.pl

Wersja drukowana (papierowa) jest wersją pierwotną rocznika Studia Geohistorica

Współwydawcy rocznika

Biblioteka Główna Uniwersytetu Szczecińskiego, Fundacja Centrum GeoHistorii,
Instytut Geodezji i Kartografii, Instytut Historii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II,
Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego,
Zespół Historii Kartografii przy Instytucie Historii Nauki PAN

Rocznik wydawany pod patronatem Komisji Geografii Historycznej przy Polskim Towarzystwie Historycznym

Projekt okładki: Jacek Młodożeniec

Ilustracja na okładce: *Kalisz – Plan miasta i przyległej okolicy* autorstwa Ludwiga von Bröckera z 1802 r.

Skład i łamanie: Artur Hamryszczak

© Copyright by Fundacja Centrum GeoHistorii

ISSN 2300-2875

Nakład 100 egz.

Warszawa 2016

Spis treści • Contents

Tradycje geografii historycznej • Traditions of historical geography

Ludomir Sawicki

Geografia a krajoznawstwo

(uwagi wstępne Beata Konopska, opracowanie Beata Konopska) 7

Stanisław Herbst

Prace nad „Atlasem historycznym Polski”

(uwagi wstępne Henryk Rutkowski, opracowanie Henryk Rutkowski)..... 14

Artykuły • Articles and theses

Elżbieta Kowalczyk-Heyman

Czym były mazowieckie "płozy"? (uwagi wstępne)

What were the Masovian "płozy"? (Preliminary Remarks) 27

Robert Klimek

Ślady średniowiecznej granicy Warmii między Reszlą a Świętą Lipką

Traces of the Medieval Border of Warmia between Reszl and Święta Lipka 38

Ewa Ziółek

Relacja Grzegorza Piramowicza o osuszaniu Bagien Pontyjskich za pontyfikatu Piusa VI

Grzegorz Piramowicz's Account of Draining the Pontian Marshes during

the Pontificate of Pope Pius VI 51

Krzysztof Boroda

Wpływy z czopowego jako wskaźnik lokalnego zróżnicowania poziomu produkcji

piwa pełnego w miastach Królestwa Polskiego w latach 60. XVI w.

Income from Czopowe as an Indicator of Regional Diversity of Full Beer

Production in the Cities of the Polish Crown in the 1560s 66

Xavier Rochel

The End of Gaps and Heathlands in French National Forests, 19th Century.

A Case Study Based on Forest Management Plans

Zanik polan i wrzosowisk we francuskich lasach państwowych w XIX w.

Studium przypadku na podstawie planów zarządzania lasami 81

Tomasz Figlus

Typy morfogenetyczne wsi w środkowej Polsce

Morphogenetic Types of Rural Settlements in Central Poland..... 90

Tomasz Babczyński, Tomasz Kubik, Roman Ptak, Grzegorz Strauchold
GIS as a Tool to Analyze the History of Silesia and the Changes in its Political
(and Cultural) Geography
GIS jako narzędzie do analizy historii Śląska oraz zmian w jego geografii politycznej
i kulturowej..... 113

Mateusz Zawadzki
„Tabella miast, wsi i osad Królestwa Polskiego” jako źródło do badań
nad strukturą parafialną województwa lubelskiego
The “Tabella of Towns, Villages and Settlements of the Kingdom of Poland”
as the Source for Research into the Parochial Structure of the Lublin Voivodeship 142

Anna Paulina Orłowska, Bartosz Nowożycki, Grzegorz Pac
Handel wołami na terenie Wielkopolski i Śląska w świetle szesnastowiecznego
spisu jarmarków i komór celnych
The Trade in Oxen on the Territory of the Greater Poland and Silesia in the Light
of the 16th Century Description of Annual Fairs and Toll Houses 153

Recenzje i omówienia • Reviews and discussions

Historical Atlas of Poland in the 2nd half of the 16th Century: Voivodeships of Cracow,
Sandomierz, Lublin, Sieradz, Łęczyca, Rawa, Płock and Mazovia, ed. by Marek Słoń;
transl. by Agata Staszewska; Martha A. Brożyna, Peter Lang Edition,
Frankfurt am Main 1973–[2014],
4 volumes, XXIX + 1597 pp., illustrations, 27 folded maps
(Alexei Frolov) 163

Magdolna Szilágyi: On the Road: The History and Archaeology of Medieval
Communication Networks in East-Central Europe, Budapest 2014
(Archeolingua Series Minor, 35),
ss. 254, 89 il. (w tym 30 map i 4 plany miast)
(Ewelina Siemianowska)..... 169

The World in a Mirror, Word Maps from the Middle Ages to the Present Day,
ed. Jan Parmentier, Museum aan de Stroom, Antwerp 2015, ss. 192, il. 150 + 25
(Lucyna Szaniawska)..... 173

Kartografia morska i krain nadmorskich, red. R. Skrycki, Instytut Historii
i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego,
Zespół Historii Kartografii Instytutu Historii Nauki PAN, Szczecin 2014;
24 × 17 cm, ss. 204, 54 ryc., 4 tab.
(Jan Rutkowski)..... 177

Алексей А. Фролов, Нина В. Пиотух: Исторический атлас Деревской пятины Новгородской земли (по писцовым книгам письма 1495–1496 годов). В 3 томах: Москва–Санкт-Петербург, Альянс-Архео, 2008.
Т. 1: Исследование и таблицы, ss. 368;
Т. 2: Атлас и справочные материалы, ss. 272;
Т. 3: Уездные планы последней четверти XVIII века, ss. 266
(Rostysław Sossa)..... 182

Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany, t. 10–12 (Ra–Rż),
red. K. Rymut, B. Czopek-Kopciuch, U. Bijak, [autorzy haseł: U. Bijak, E. Borysiak,
J. Chłędzińska, B. Czopek-Kopciuch, P. Dudek, A. Galasińska, W. Makula-Kosek,
I. Nobis, R. Przybytek, P. Swoboda, U. Wójcik, K. Zawodzińska-Bukowiec, Z. Zierhoffer],
Polska Akademia Nauk. Instytut Języka Polskiego, Kraków 2015, ss. 160 (t. 10), 146 (t. 11), 168 (t. 12)
(Ewa Oronowicz-Kida)..... 185

Kit Mayers: The First English Explorer. The Life of Anthony Jenkinson (1529–1611)
and his Adventures on Route to the Orient, Devon 2015, ss. 366
(Krystyna Szykuła)..... 189

Komunikaty i sprawozdania • Communiqués and reports

Konferencja „Przestrzenne aspekty historycznych badań demograficznych, społecznych
i gospodarczych (do 1945 r.)” – Pobierowo, 21–23 października 2015 r.
(Michał Gochna) 195

„European Social Science History Conference” – Walencja (Hiszpania),
30 marca–2 kwietnia 2016 r.
(Michał Gochna) 195

Zebranie naukowe polskiej sekcji European Society for Environmental History – Warszawa,
16 stycznia 2016 r.
(Piotr Guzowski) 196

„Mapa jako narracja interpretacyjna”. XXIX Ogólnopolska Konferencja Historyków
Kartografii – Wrocław, 24–26 września 2015 r.
(Jerzy Ostrowski) 197

Sprawozdanie z konferencji „Województwo poznańskie w XVI w.” – Kościan, 1 lipca 2015 r.
(Michał Słomski)..... 202

Sprawozdanie z konferencji „Geografia historyczna. Wyzwania przyszłości” – Łódź,
11–12 czerwca 2015 r.
(Magdalena Deptuła)..... 204

Spis treści

Pro memoria

Alfred Franciszek Kaniecki (1941–2016) 207

* * *

Listy do redakcji 209

Informacja dla autorów • Guidelines for Authors 210

Social History (Holandia). Spotkanie zgromadziło setki badaczy, głównie historyków, z niemal całej Europy.

Choć oficjalnie otwarcie miało miejsce 30 marca, dzień wcześniej zorganizowano seminarium przedkonferencyjne, skierowane głównie do osób biorących udział w ESSHC po raz pierwszy. Prowadzący dzielili się wskazówkami i doświadczeniami dotyczącymi poprawnego prezentowania referatów oraz tego, w jaki sposób powinno się publikować artykuły i monografie naukowe. Seminarium te stanowią dobre wprowadzenie dla nowych uczestników ESSHC.

W konferencji brało udział ok. 1800 osób. Referaty zostały pogrupowane w odpowiednie panele tematyczne, a sesje poszczególnych z nich zazwyczaj nie nakładały się na siebie. Odstępstwa od tej reguły zdarzały się jedynie sporadycznie. Imponująca liczba referatów wygłaszanych w równoległych sesjach nie pozwalała na wysłuchanie wszystkich. Z częścią z nich osoby zainteresowane mogły się zapoznać na stronie internetowej ESSHC, gdzie zostały umieszczone ich pełne wersje. Z uznaniem należy się wyrazić o dobrze przygotowanym folderze informacyjnym. Oprócz szczegółowego programu konferencji (lista referatów dostępna jest na stronie internetowej) zawierał on użyteczne informacje praktyczne dotyczące miejsca obrad oraz adresy e-mail wszystkich uczestników ESSHC.

Jeśli chodzi o merytoryczną stronę konferencji, niżej podpisany może się podzielić refleksjami związanymi jedynie z referatami wygłoszonymi podczas panelu „Spatial and Digital History”, ponieważ to w jego sesjach najczęściej uczestniczył. Przyciągały one dość dużą w porównaniu z innymi liczbę słuchaczy (nawet do kilkudziesięciu osób). Spośród wielu wygłoszonych tam referatów warto zwrócić uwagę na kilka. Dwa zostały przygotowane przez zespół skupiony wokół projektu CEDAR (m.in.: Ashkana Ashk-poura, Alberta Meroño-Peñuelę, Keesa Mandemakersa), który dotyczy zarządzania masowymi danymi spisowymi oraz ich integracji z innymi rodzajami danych. Przykłady zaprezentowane podczas konferencji odnosiły się głównie do holenderskich spisów ludności, ich wzajemnych powiązań i struktury bazy danych. Z założeniami

projektu można się zapoznać poprzez stronę internetową (<https://www.cedar-project.nl>), gdzie znajdują się również odsyłacze do artykułów naukowych na ten temat. Innym interesującym projektem zaprezentowanym w czasie walenckiej konferencji jest STREAM („A Spatiotemporal Research Infrastructure for Early Modern Flanders and Brabant”; Isabelle Devos i in.), w ramach którego integrowane są różnego rodzaju dane historyczne (kartograficzne, spisowe, metrykalne i in.) dotyczące wczesnonowożytnej Flandrii i Brabancji (http://www.streamproject.ugent.be/stream_start.php). Dla polskich badaczy interesujące mogą być z kolei rosyjskie spisy ludności z końca XIX i pocz. XX w., obejmujące również po części tereny polskie. Rejestrów tych dotyczyło wiele referatów wygłoszonych przez badaczy rosyjskich (m.in. Jelenę Briuchanową, Władimira Władimirowa, Dmitrija Sarafanowa, Jelenę Gławacką i in.). Są one dostępne online, w ramach projektów „RISTAT. Electronic Repository for Russian Historical Statistics” (ristat.org) oraz „Russian Empire Occupations in the Late 19th–Early 20th Centuries. Analysis of the First all-Russia 1897 Population Census” (hcod.asu.ru).

Konferencja w Walencji była forum wymiany doświadczeń i nawiązywania nowych kontaktów, również dla badaczy zajmujących się geografiami historyczną i szeroko rozumianą cyfrową historią. Według informacji podanej przez organizatorów w trakcie konferencji w 2018 r. obrady ESSHC odbędą się w Belfaście. ■

Michał Gochna
(Warszawa)

Zebrań naukowe polskiej sekcji European Society for Environmental History – Warszawa, 16 stycznia 2016 r.

16 stycznia 2016 r. w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk odbyło się zebranie naukowe polskiej sekcji European Society for Environmental History, czyli towarzystwa skupiające

go historyków środowiskowych z całej Europy. W programie spotkania znalazły się dwa referaty – *Wykorzystanie zasobów wodnych w dobrach wielkopsiężących na Grodzieńszczyźnie w XVI wieku* dr Anny Kołodziejczyk (UWM) oraz *Historia środowiskowa i długie trwanie. Klimat, środowisko i społeczeństwo na Sycylii od czasów rzymskich po wczesną nowożytność* dr. Adama Izdebskiego (UJ).

Pierwsze wystąpienie miało charakter analityczny, a związane było z próbą zaprezentowania roli jezior w gospodarce wielkopsiężącej na Grodzieńszczyźnie. Autorka w tradycyjny sposób przeanalizowała klasyczny zestaw źródeł – dokumenty i rozporządzenia ksiąg litewskich oraz statuty wpływające na sytuację prawną zasobów wodnych. Starła się też określić poziom dochodów osiąganych dzięki rybołówstwu i znaczenie ryb w kuchni władców Litwy. Dużo uwagi poświęciła też sposobom łowienia oraz ochronie ryb. Autorka starała się porównać znaczenie zasobów wodnych Grodzieńszczyzny i Podlasia. Zaprezentowany referat wywołał żywą dyskusję, w której zwrócono uwagę na potencjalne możliwości wykonania badań komparatystycznych i potrzebę szerszego wykorzystania gospodarczego spojrzenia na podjętą tematykę.

Drugie wystąpienie miało charakter syntetycznej prezentacji opublikowanych już wyników analizy źródeł palinologicznych wydobytych z jeziora Pergusa na Sycylii¹. Zostały one skonfrontowane z wiedzą pochodzącą ze źródeł historycznych i dotychczasowymi osiągnięciami historiografii w zakresie dziejów gospodarczych Sycylii i południowej Italii od starożytności do epoki nowożytnej. Autor referatu wskazał na możliwości, jakie daje współpraca przyrodników z historykami, i jednocześnie wyjaśnił trudności wynikające z posługiwania się różnymi warsztatami badawczymi.

W posiedzeniu wzięli udział historycy z Warszawy, Olsztyna, Krakowa, Poznania i Białegostoku. Przewodniczący polskiej sekcji European

Society for Environmental History dr Adam Izdebski zapowiedział kolejne spotkanie, tym razem w Poznaniu. ■

Piotr Guzowski
(Białystok)

„Mapa jako narracja interpretacyjna”. XXIX Ogólnopolska Konferencja Historyków Kartografii – Wrocław, 24–26 września 2015 r.

Zabytkowy główny gmach Uniwersytetu Wrocławskiego był w dniach 24–26 września 2015 r. miejscem obrad XXIX Ogólnopolskiej Konferencji Historyków Kartografii, odbywającej się tym razem pod hasłem: „Mapa jako narracja interpretacyjna”. Inicjatorem i tradycyjnym organizatorem kolejnego dorocznego spotkania badaczy, użytkowników i miłośników dawnych map był Zespół Historii Kartografii przy Instytucie Historii Nauki PAN, a miejscowymi współorganizatorami – dwie jednostki Uniwersytetu Wrocławskiego: Pracownia Atlasu Historycznego Instytutu Historycznego oraz Zakład Geoinformatyki i Kartografii Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego. Patronat honorowy nad konferencją objęli rektor Uniwersytetu Wrocławskiego prof. Marek Bojarski oraz dziekani wydziałów i dyrektorzy instytutów, którym podlegają obie wymienione jednostki. Impreza została włączona w krajowe obchody Międzynarodowego Roku Mapy 2015–2016, którego logo umieszczono na plakacie, programie i materiałach konferencyjnych.

W konferencji wzięło udział 46 osób (o dwie mniej niż poprzednio w Szczecinie), przede wszystkim pracownicy wyższych uczelni, instytutów PAN oraz bibliotek naukowych, archiwów i muzeów. Przybyli m.in. dwaj zasłużeni nestorzy Zespołu Historii Kartografii przy IHN PAN, profesorowie Janusz Gołaski (Poznań) i Andrzej Tomczak (Toruń). Podczas czterech sesji, na jakie organizatorzy podzielili obrady, wygłoszono 22 z 28 zapowiedzianych w programie referatów

¹ L. Sadori i in., *Climate, Environment and Society in Southern Italy During the last 2000 years. A Review of the Environmental, Historical and Archaeological Evidence*, „Quaternary Science Reviews”, 136, 2016, s. 173–188.